

- ▲ PRAWA PODEJRZANEGO I POKRZYWDZONEGO W POLSKIM POSTĘPOWANIU KARNYM
- ▲ Projekt „Prowadzenie Punktu Nieodpłatnego Poradnictwa Obywatelskiego w Starym Sączu” 2025

Zadanie zrealizowano przy wsparciu finansowym Powiatu Nowosądeckiego

Kim jest podejrzany i kim jest oskarżony?

Podejrzany jest osoba, wobec której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów lub której ogłoszono zarzuty przy pierwszym przesłuchaniu.

Oskarżonym natomiast jest osoba, przeciwko której wniesiono do sądu akt oskarżenia, wniosek o skazanie bez rozprawy albo wniosek o warunkowe umorzenie postępowania.

To rozróżnienie ma kluczowe znaczenie, ponieważ określa zakres praw procesowych (Podejrzany funkcjonuje w postępowaniu przygotowawczym, a oskarżony w sądowym).

Prawo do obrony

Prawo do obrony jest podstawowym elementem rzetelnego procesu karnego i wynika zarówno z Konstytucji RP, jak i z Kodeksu postępowania karnego.

Oskarżony i podejrzany mają prawo bronić się samodzielnie lub korzystać z pomocy obrońcy, którym może być radca prawny lub adwokat. Oskarżony i podejrzany mają także - w określonych prawem sytuacjach - prawo do obrońcy z urzędu.

Prawo do obrony, jako szerokie pojęcie, obowiązuje od momentu ogłoszenia zarzutów aż do prawomocnego zakończenia sprawy i obejmuje takie elementy jak: składanie lub odmowa wyjaśnień, dostęp do akt, zgłaszanie wniosków dowodowych, udział w czynnościach i w rozprawie oraz prawo do tłumacza.

Prawo do informacji o zarzutach

Podejrzany musi być dokładnie poinformowany o tym, jakie czyny są mu zarzucane i jakie przepisy prawa karnego mają być naruszone. Dlatego organy ścigania sporządzają postanowienie o przedstawieniu zarzutów i ogłaszają je podejrzanemu.

W postępowaniu sądowym oskarżony ma prawo znać wszelkie zmiany zarzutów i ich uzasadnienie, tak aby nie być zaskoczonym nową kwalifikacją czynu.

Takie uprawnienia gwarantują stronie możliwość właściwej realizacji prawa do obrony.

Prawo do korzystania z obrońcy

Oskarżony może ustanowić obrońcę z wyboru, którym może być adwokat lub radca prawny uprawniony do obrony w sprawach karnych (radca prawny zatrudniony na umowę o pracę jest co do zasady, poza pewnymi wyjątkami, wykluczony z możliwości działania jako obrońca).

Jeżeli ktoś nie ma środków na pokrycie kosztów obrony, może złożyć wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu.

W niektórych sytuacjach udział obrońcy jest obowiązkowy, np. gdy oskarżony jest nieletni, głuchy, niemy, niewidomy, gdy istnieją wątpliwości co do jego poczytalności albo gdy grozi mu dożywocie. W takiej sytuacji - obrony obligatoryjnej - wyznacza się takiej osobie obrońcę z urzędu.

Prawo do milczenia

Oskarżony ma prawo do milczenia i może całkowicie odmówić składania wyjaśnień lub odpowiedzi na pytania.

Skorzystanie z tego prawa nie może być traktowane jako dowód winy czy obstrukcję procesową, czy też mataczenie/utrudnianie postępowania przygotowawczego/sądowego.

To ważna instytucja, który zapobiega zmuszaniu jednostki do samooskarżenia, swoista emanacja domniemania niewinności.

Prawo do składania wyjaśnień

Jeżeli oskarżony zdecyduje się złożyć wyjaśnienia, może uczynić to ustnie lub pisemnie, a jego wypowiedzi muszą być zapisane w protokole.

Wyjaśnienia pozwalają przedstawić własną wersję zdarzeń, odnieść się do zarzutów i wskazać nowe dowody.

Oskarżony może w każdej chwili zmienić swoją decyzję i przerwać składanie wyjaśnień.

Nie wolno tego uprawnienia mylić z ograniczonymi prawami świadka do odmowy odpowiedzi na pytania. Sytuacje te są odmienne!

Oskarżony ma prawo milczeć ale ma prawo także wyjaśniać.

Prawo do składania wniosków dowodowych

Oskarżony ma prawo wnosić o przeprowadzenie dowodów na swoją korzyść, np. o przesłuchanie świadków, powołanie biegłych czy ujawnienie dokumentów, etc.

Organ procesowy może oddalić wniosek tylko wyjątkowo – gdy dowód jest nieprzydatny, oczywiście niezasadny, zmierza do przewlekłości postępowania lub dotyczy okoliczności nieistotnych.

Zasadą jest jednak możliwość składania wniosków dowodowych. Oczywiście Sąd i organ prowadzący postępowanie przygotowawcze może różnie do nich podejść, jednak brak ich uwzględnienia musi opierać się o przesłanki ustawowe umożliwiające takową czynność i być uzasadniony. Wadliwe działanie Sądu może być kwestionowane w środkach odwoławczych.

Prawo do składania oświadczeń co do dowodów

Po przeprowadzeniu każdego dowodu oskarżony może złożyć oświadczenie ustne lub pisemne, w którym odniesie się do jego treści.

To pozwala na bieżąco reagować na materiał dowodowy i wskazywać jego nieścisłości.

Podjęcie decyzji co do skorzystania z tego uprawnienia zależne jest od sytuacji procesowej i dynamiki postępowania - zalecana jest szczególna ostrożność w tej kwestii i skonsultowanie ewentualnych czynności z obrońcą.

Prawo do udziału w czynnościach procesowych

Oskarżony może uczestniczyć w czynnościach takich jak przesłuchania świadków, oględziny miejsca zdarzenia, okazania, konfrontacje czy eksperyment procesowy.

Udział w tych czynnościach pozwala na zadawanie pytań, zgłaszanie uwag i kontrolę prawidłowości przebiegu dowodu.

Może także oskarżony zaniechać takiego udziału. Wszystko zależy od strategii i taktyki procesowej.

Prawo do obecności na rozprawie

Oskarżony ma prawo uczestniczyć w rozprawie, brać udział w przesłuchaniach, zadawać pytania i odnosić się do dowodów.

Co do zasady sąd może zarządzić obowiązek stawiennictwa oskarżonego, ale może też uznać, że jego obecność nie jest konieczna. To ważny element. Często nieobecność oskarżonego nie będzie tamować postępowania ani wydania wyroku. Osoba postawiona w stan oskarżenia powinna kontrolować te kwestie i pozyskiwać wiedzę na temat etapów postępowania i planowanych czynności Sądu.

W wyjątkowych sytuacjach sąd może wyłączyć jawność rozprawy, na przykład ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa czy ochronę prywatności.

Akt oskarżenia i pytania do oskarżonego

Oskarżony ma prawo otrzymać odpis aktu oskarżenia, zapoznać się z jego treścią i dowiedzieć się, jakie dowody zamierza przedstawić prokurator.

Przed pierwszą rozprawą oskarżony powinien być pouczony o możliwości dobrowolnego poddania się karze. Warto skonsultować podjęcie decyzji o skorzystaniu z tej instytucji biorąc pod uwagę stan faktyczny i przewidywania procesowe.

Oskarżony sam decyduje, na które pytania odpowiada, a które pozostawia bez odpowiedzi. Może odpowiadać tylko wybranym osobom (np. sądowi lub swojemu obrońcy) i nie ponosi z tego tytułu żadnych negatywnych konsekwencji.

Prawo do zaskarżania orzeczeń

Oskarżony może składać zażalenia, apelacje, kasacje oraz wnioski o wznowienie postępowania.

Trzeba pamiętać, że aby złożyć apelację, trzeba najpierw złożyć wniosek o uzasadnienie wyroku !

Zażalenie dotyczy decyzji niekończących postępowania, apelacja wyroków sądu I instancji, a kasacja: wyjątkowych uchybień rozpoznawanych przez Sąd Najwyższy.

Ostatnie słowo oskarżonego - mowy końcowe

Przed zamknięciem przewodu sądowego oskarżony ma prawo do tzw. ostatniego słowa, czyli wypowiedzi po mowach końcowych stron.

Może odnieść się do całego przebiegu postępowania, a sąd i strony nie mogą mu przerywać ani zadawać pytań.

W apelacji również nie można odmówić oskarżonemu głosu po mowach stron.

W tym miejscu warto zauważyć, że rola obrońcy na tym etapie postępowania jest bardzo istotna. W mowie końcowej obrońca wskazuje na pewne uchybienia, które mogły pojawić się w toku postępowania, analizuje zgromadzone dowody i przedstawia stanowisko oskarżonego!

Prawo do informacji o prawach i obowiązkach

Organy procesowe mają obowiązek informować oskarżonego o wszystkich przysługujących mu prawach i ciążących obowiązkach, w sposób dostosowany do jego wieku, zdrowia i wykształcenia.

Brak prawidłowego pouczenia może prowadzić do naruszenia prawa do obrony, np. poprzez utratę terminu do złożenia środka odwoławczego.

Pouczenia często przekazywane są podejrzanym w formie pisemnej. Podejrzany podpisuje stosowny dokument i oświadcza, że zapoznał się z pouczeniami.

Udział w oględzinach i eksperymentach

Oskarżony ma prawo uczestniczyć w czynnościach takich jak oględziny, eksperymenty procesowe czy wizje lokalne, jeżeli może to mieć znaczenie dla jego obrony.

Obecność oskarżonego pozwala mu kontrolować przebieg tych czynności i zgłaszać uwagi.

Również i w tej materii zalecana jest ostrożność.

Domniemanie niewinności

Oskarżony korzysta z domniemania niewinności i nie musi udowadniać swojej niewinności, ponieważ to oskarżyciel musi udowodnić winę.

Prawa te mają charakter konstytucyjny i ustawowy. Stanowią podstawę rzetelnego i sprawiedliwego procesu.

Ważne! Wszystkie nieusuwalne wątpliwości należy rozstrzygać na korzyść oskarżonego, zgodnie z zasadą in dubio pro reo.